

XIII 36

З. Јанковић

СРБИИ СРБЕНДИ

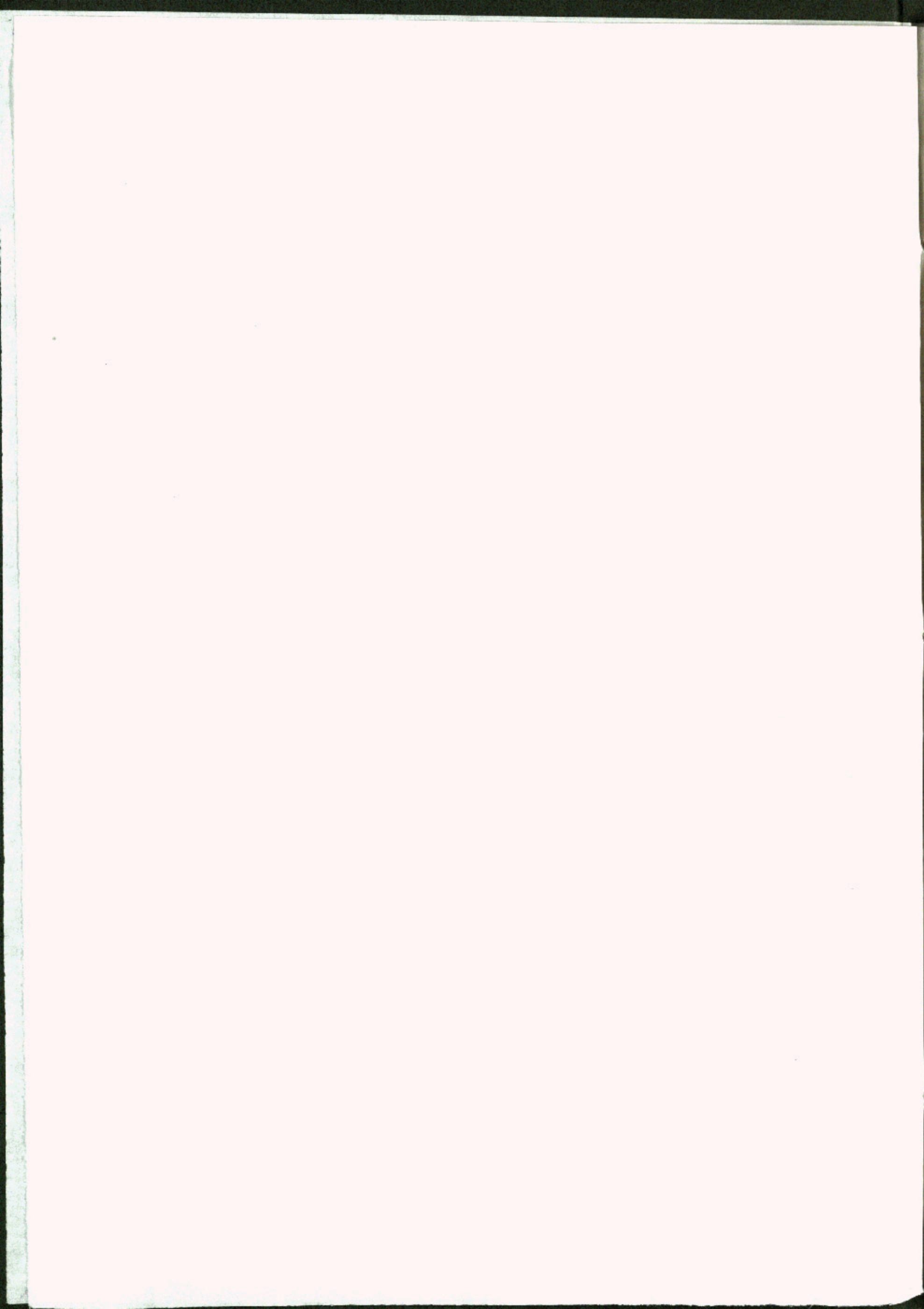
У БЕОГРАДУ.

У штампарији Александра Андрића

1864.

БРАВО И ДРУМТ. ПАЗНИ. КЕМОСОНРА, ВОСАТОНА. СОНОВОУЖИ.

1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

Р19Ср II 36. 1

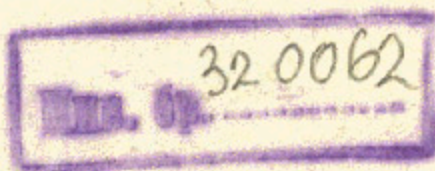
Балупити

СРБИИ СРБЕНДИ.

У БЕОГРАДУ.
У штампарији Александра Андрића.

1864.

Благо нама, ето нашег сунца! — повика у мени срце играјући од радости што они између нас који мисле да су им озебле руке сада већ не треба да чекају да „сине сунце, да огреју руке, да потерају по Косову Турке;“ а тако од радости повика срце у мени кад прочитах прве три врсте од једне академичке беседе, коју беше наменио нашој — не смем казати: српској, јер је то име малено патриотском беседнику, него да се узмем на ум и промислим мало како ћу по његовој вољи казати, — коју дакле академичку беседу беше наменио србенастој академији један између *најдостојнијих* чланова њезиних, о чему се јамачно ни он не сумња. Али што даље читах, то се радост моја све већма обраћаше у жалост; а жао ми све већма бејаше за то што не допаде Београду слава да се у њему роди то сунце, а тако му је близу била, него се те славе удостоји Нови Сад у туђем царству; и та жалост моја бејаше то тежа што сам уверен да је са мношћом искрено дели сваки — не смем казати: Србин, него по патриотизму у намери сметенога беседника велим: Србена, и да је дели то искреније што је који србенастији.

Без сумње сваки читалац већ по себи, по радости коју је сам осећао ових дана, зна и без овога увода да је то сунце српско грануло у прилогу „Србскога Дневника“ по имену „Србенди и Готовану.“ *) Јер ту на десет малих листа стоји као сунце јасно шта је српском народу најпрече и како ће најлакше до

*) Беседа коју је г. Владимир Јовановић написао да говори у главној седници Друштва Српске Словесности 26. Јануара 1864.

тога доћи. — Доиста когод намишља што радити треба најпре да смисли шта ће радити. Та истина, које не може свак ласно знати, сјаје се одмах у почетку, па се за чудо оштро, тако да не може бити око тога распре, у две у три речи каже шта је „*наш државни узор*“ т. ј. шта је „*узор прерођеној Србији*“, или другим речима „*коме узору треба да тежимо*“, или шта треба да радимо; та се најтежа ствар, како рекох, врло јасно у две у три речи каже, каже се овако: „*да буде свакоме и свима добро: то је узор прерођеној Србији*.“ За цело нити је кад у старо време било нити сада има једне цивилизоване или нецивилизоване државе, којој би био „*узор: да буде свакоме и свима добро*“, него је без шале то само Србији „*узор*“; све су друге старе државе имале и све садашње имају са свим друге „*узоре*“; и за то ни једнога другога човека осим србенастого академика није могло бити достојније да пронађе то, нити је и где било достојније место да се тај проналазак прогласи него што је србенаста академија.

Том је проналаску важност тако велика да се сада још не може ни оценити, него ће се у свој сјајности својој показати тек онда кад се онај „*узор*“ наврши. За сада се тек од прилике може мислити, како ће онда красно бити у Србији: онда се не ће моћи нигда догодити да „*ко љети хладује зими гладује*“, него ће свакоме бити добро; не ће се нигда догађати да „*ко хрче не срче*“; не ће тада бити „*тешко*“ него ће бити *благо* — „*томе ко памети нема*“; не ће тада у Србији бити „*тешко*“ него ће бити *благо* — „*ногама под лудом главом*“; не ће се тада у Србији моћи догађати да „*незнајшу рђа бије*“; не ће се нигда догодити да „*богат*

једе кад хоће а сиромах кад може“; не ће се нигда догодити да „пије вино ко има новаца, а ко нема сједи код лонаца“; не ће се тада догађати што Црногорци веле: „богати на мазгу сједе, а сиромаси иду на ноге“; не ће се тада у Србији догађати да „ко бесједи што хоће, мора слушати шта не ће“, него ће он и онда слушати само оно што хоће; не ће тада у Србији бити „тешко“ него ће бити благо — „оном свакоме јунаку, што не слуша свога старијега“; неће тада у Србији бити прилике да „бог помаже, али нема коме.“

Тада ће без сумње поврвети к нама и Французи и Енглези и Американци да виде шта је држава; али ће се тада без сумње барем у србендастој ученој академији, у којој су обавештавања на месту, наћи ко год да их — може бити „испод стида“ — обавести да је така држава само за Србенду.

Ако су ти, драги читаоче, ова мудра обавештавања Србендина из којег му драго узрока по вољи, можемо ићи за њима до краја, премда бих волео да их сам тражиш у беседи Србендиној, јер би ти радост била потпунија.

Будући да има људи таквих, којима је „море до колена,“ за то је и писац оне академичке беседе врло ласно пронашао не само онај „узор“ за којим треба да идемо у државном животу, него и начин којим се може врло лако и учинити оно што је у оном „узору.“ У томе му је помогло знање врло ретко да најпре треба познати зло, па му је онда ласно наћи лек. Потрудио се дакле открити зла, која на путу стоје оном „узору,“ а у томе га није изневерила ни засведочена оштрина разума његова, ни опширна ретким трудом стечена ученост, него се и једна и

друга у том пункту још сјајније показала него у откривању самога онога „узора.“

Зло је дакле у Србији много којешта; зло је пре свега, вели, што у Србији једни људи живе у своје дому а други седе по туђим кућама под кирију. То је грдно зло, и баш га за то није лако разумети. Промисли само, драги читаоче; јер је то грдно зло и за газде и за кирајџије. Промисли само какав је јадан онај човек који ако и нема толико новаца да може озидати кућу или купити готову, опет има толико да може поштено плаћати кирију; а што се газде тиче, промисли само какав је жалостан живот човеку, који има не само једну кућу у којој сам живи, него има још коју, која му носи кирију. Ако не видиш колико је то зло, онда треба да учиш народну економију; само се бојим, не ће те ниједна доста *обавестити*, јер ће то зло бити у тој науци нов проналазак, којему ће се и знаменити, теби без сумње познати државни економ Рочер за цело још више обрадовати, кад га дозна, него што се могао радовати српском преводу својега дела.

Зло је у Србији и то, вели државник србендасти, што једни људи „*застиру скромно али широм своје собе*,” а други имају *канабета и фотеље*, и то „по крајевима голих соба.“ Без све шале то ће бити велико зло; јер ено како пропада Француска и Енглеска са својих канабета и фотеља, на којима се не ради ништа друго него дембелише, а где како цвета Турска, где нема тих беспослица па нема ни дембела да на њима дембелишу, и где се често ни „*скромно*“ ни „*широм*“ собе не застиру а још чешће нити се има чим нити се има шта застрети.

Такође је велико зло у Србији, вели Србенда, што се у њој једни људи хране и „*простом али здравом*“

храном, а други једу „покераје“ и пију шампањско вино и „испразњују апотеке.“ Кад то не би било тако гдно зло, ја бих и једнима и другима казао: на здравље! и замолио бих те, драги читаоче, да им и ти од срца то кажеш. Али од бриге што је то тако гдно зло, заиста нити би ти имао кад то казати нити мени пада на ум да те за то молим. Него хвалимо бога, што ће с тога зла пре нас испропадати редом оне државе у којима се једе више „покераја“ него код нас и у којима се пије више шампањскога вина него код нас и у којима има више апотека те их се и „испразњује“ више него код нас; а докле дође ред на нас, да ако се дотле бог смилује, те нама за љубав учини да не роди више ни пшеница ни шећер за „покераје“, и да не роди више ни шампањско вино, и да апотеке стоје вазда пуне; па ако и тада опет буде богу воља да се сви људи не хране једнако, може бити да ће се у мудрости својој досетити, те ће нам учинити барем ту милост да се они који су дотле јели „покераје“ у напредак хране „простом али здравом“ храном, а који су се дотле хранили „простом али здравом“ храном да се од тада не морају хранити ничим.

Зло је у Србији велико, које се не би смело ни споменути на другом месту него у ученом друштву, што су једне жене „стидљиве“ и њима се „женски образ мери вредноћом,“ а друге нису таке, и њихову је образу мера кринолина. Није мала ствар стидљивост женска; и за то је овај проналазак мере за стидљивост женску од превелике користи и за државу и за свако чељаде посебице, и мушко и женско; а тим је проналаском и кринолина, поставши „мера образа женског“, дошла до важности којој се јамачно нигда

није надала ни она ни онај који ју је изумео, и коју важност сада видећи не може ни женска страна а камо ли мушка пожелети да кадгод изађе из обичаја тај знак по ком је са свим лако познати стидљивост, коју је иначе врло тешко било и показати а још теже познати.

Велико је зло, каже Србенда, што у Србији неки „имају своје благе дане и своју славу“ а други не само то него имају и „соаре и ручкове са великом кашиком.“ То би се зло без сумње умањило кад би бивали ручкови без кашика; али ће опет остати толико да ће с њега Србија за цело пропасти; али ако и јест очевидно да ћемо пропасти с тога зла, опет се можемо тешити тим што ће то зло пре досадити Русима, који немају ни своје славе ни крсних имена, па докле у том пропадању ми будемо онде где су сада већ Руси, дотле ће проћи још много времена, јер код нас и ко има „соаре“ и ко нема, сваки јоште има и „благе дане и своју славу.“

Особито је велико зло у Србији, што једни хоће, како каже Србенда, да је „број деловодних нумера мера за трошење народног блага.“ То је доиста велико зло, колико без сумње и свако друго споменуто. Јер како ће се по тим „нумерама“ знати колико је и каквих послова преко године било у којој канцеларији, и по том колико људи и како треба плаћати у тој канцеларији? То би се много лакше и поузданије могло дознавати кад би се пазило колико чавака преко године гакне изнад које канцеларије.

Може бити да би ти, драги читаоче, мило било да изнесем јоште које наше зло из ове академичке беседе; али их има врло много а ниједно није мање страшно од ових, па које множине које страхоте њихове ради

не смем их дирати, него бих те молио да сам читаш ту беседу, ако се у себе уздаш да те не ће ухватити грозница од ње, а том би приликом јоште дознао, ако до сад не знаш, да има људи, од којих *што један веже сто других не може раздрешити*. Остављајући ти дакле да сам разгледаш у тој беседи остатак наших зала, могу већ приступити крају. А крај је тој беседи још најзнатнији, тако да све што је напред није ништа према крају, које управо не би требало ни да помињем, јер се то и „*само каже*“ у рођених беседника, који сврх тога у месту најзнатнијих беседника не пропуштају развити свој дар још док уче њихов језик.

Приближујући се дакле крају у својој беседи србендасти академик показује „*правац спасења нашега*“ од свију зала која је набројио. Немам ли дакле право што рекох да је крај најзнатнији? Тај је „*правац*“ лако нашао и показао, јер се по свему што је дотле говорио „*само каже*“, а може бити и за то, што је, како вели, „*једини*“ а нема их више. А тај *правац* није ништа друго него „*дух слободе*“, јер је тај дух „*дух народа српскога*.“ Заиста као што ни оних зала, која се у беседи набрајају, нема ни у једнога другог народа осим српскога, и као што ни онај „*узор*“ који је србендасти академик нашао за српски државни живот, још није био „*узор*“ државном животу ниједнога другог народа осим српскога, тако ни „*дух слободе*“ није дух ниједнога другог народа осим српскога. То премда се и *само каже*, опет беседник није пропустио доказати и објаснити народним умотворинама, у којима нико не ће казати да се не показује најбоље дух народни. Што би се у којој умотворини народној показао са свим други дух, то не ће долазити отуда што пословице и песме народне имају за познавање

народнога духа своје особито значење, које треба знати, него ће то бити отуда што таке духу србенда-стом противне умотворине народне нису народне него су их без сумње рђави људи донели са стране као „покераје и криполне.“ Јер ко је казао: „Боље у гроб но бит' роб,“ тај не може бити да је казао и ово: „Робом икад, гробом никад“; а будући да је оно прво без сваке сумње казао Србин, за то није био Србин који је ово друго казао; и будући да се у оној првој пословици показује дух српски, за то дух који се у овој другој показује није српски. Тако није био Србин ни онај који је први казао: „Бежанова мајка пева, а Стојанова плаче. Није могао бити српски дух у онога који је први казао: „Јачему капом а нејачему шаком.“ Није био Србин који је казао: „Чија сила онога и царство.“ Није био Србин онај од кога су јуначки Црногорци примили пословицу: „Ко се јачему не умоли, та се не обрани.“ Није био Србин који је први изрекао: „Од како се ослободи, од онда се осрамоти.“ — Све ове и друге оваке умотворине нису народне српске, и по том нема сумње да је „дух слободе“ и „дух српски“ једна ствар, а отуда се опет „само каже“ да ниједан други народ осим српскога није тога духа, јер би онда српски народ био као и остали народи. А да је тај дух једини лек народу српском од свију његових зала, и то се само каже, јер све што има дух може се само својим духом лечити, то је доказано и сваки се дан доказује на појединим људима, у којих је болестан дух, па се ничим другим не могу излечити нити се лече него својим духом.

Види се да је беседник са свим по нарави генија

беседничкога сву снагу духа својега, многим науком чврсто укрепљена, скупио на крај своје беседе.

Тако силним духом нашавши у „духу слободе“ дух народа српскога, а у том опет духу „једини правац спасења нашег,“ нађе са свим „наравно“ и то, да је за радњу на том правцу „први услов слобода штампе.“ Доиста та слободна штампа, будући „први услов“ радњи слободнога духа, без којег „услова“ наравно ни у старих Грка и Римљана није могло бити никакве слободе, мора бити слобода над свима слободама. То јој не може нико одрећи; и без сумње ту силу њезину добро познајући србендасти академик, и у ту се силу уздајући, држи да ће слободном штампом учинити крај свакоме злу нашем, и које је разложио у својој беседи и које није. Доиста која би друга сила осим силе слободне штампе могла забранити да се не једу „покераји“ и не пије шампањско вино? — Ако ниједна друга слобода не може натерати жене да скину кринолине, како их не би могла натерати слобода над слободама, слободна штампа, за коју је доказано да све може особито у рукама таквих људи који штогод раде раде само за народну срећу, а великим духом својим и силном науком својим знају шта је срећа народна, и која слободна штампа, будући да је ради народне среће на свету, наравно има и ту силу да забрани к себи приступати онима за које она зна да је не употребљавају на срећу народну. — Кад је слободна штампа слобода над свима слободама, како се њојзи не би морала покорити слобода по којој многи људи седе не по својим кућама него по туђим? Како се дакле не би могло њом искоренити то зло у Србији и свако друго? — Јест, слободном ће штампом за цело укинути србендасти академик и

то зло што су неке Српкиње нероткиње, јер и то до скоро нечувено зло помиње међу осталима; о том нема сумње; јер што до 99-те године Аврамове мила Сара његова није родила Исака, зна се за цело да је то било за то што није било слободне штампе, и кад је бог јавио Авраму да ће добити сина и да ће бити семена његова колико звезда на небу, *само се каже* да је тада проглашена слободна штампа, а што се и Аврам и Сара чудише томе обећању, то је било са свим *наравно*, јер нису знали колику силу има слободна штампа. — И још веће женско зло, које се у академичкој беседи такође помиње, и које се без сумње имало коме у србендастом ученом друштву напоменути, укинуће беседник слободном штампом, — зло што неким женама у Србији, како каже, *„испада за руком да дечета не донесу на свет“*; а то тако речито говорећи јамачно је за утеху онима којима је хтео говорити имао у намери постарати се слободном штампом и да се онима женама којима то *„испада за руком“*, али у том послу и саме заглаве, барем та несрећа не догађа. — Еле, као што *„нам се само каже“*, сва ће нам зла укинути слободна штампа; а будући да нам је једно од главних зала сиромаштво народно, којег је ради и грађена академичка беседа и којег се јединога ради и набрајају у њој остала зла, слободна ће нас штампа опростити и њега, и учинити нам државу богату, у којој ће, као што се беседник јемчи, слободна штампа допустити да се носи свила и кадифа, као што је и у српском царству било слободно; јер су у њему пре него што се почела носити свила и кадифа биле *„ризнице пуне блага“*, које је без сумње данашњи Србенда бројао, а то се благо није могло стећи нити се стекло друкчије него слободном штампом.

То је од краја до краја беседа србендастога академика. Али мудрост и ученост његова није така да би и на крају имала краја, него дотеравши до краја још се пресипа, па напомиње својој дружини да је „стидно да сваке године дангуби око питања: ко је достојан да буде уведен у наш ред.“ Што се учена друштва других народа не „стиде те дангубе“, то је наравно за то што је — како је у беседи већ показано — дух других народа са свим друго нешто а друго дух српски, па се отуда само каже да што је њима дика оно је нама срамота, и што је ученим друштвима других народа срамота, оно је србендастој академији наравно дика. Тога ради србендасти академик на крају своје беседе предлаже својој дружини: „да отвори своја врата сваком народном пријатељу, који се осећа позван, да служи духовном развоју синова српских.“ Да се таки предлог могао учинити само у србендастој академији, то се „само каже“, кад онога што је „српски дух“ нема ни у којег другог народа. А тај је предлог осим оне за — мал не рех Србина, — осим оне за Србенду „стидне дангубе“ требало примити и за то, што је, како вели академик, „искључавање од реда могло бити само језуитска потреба.“ Отуда опет „само се каже“ да није имао стида — барем србендастога, — него је без сваке сумње имао „језуитску потребу“ онај који је казао да је „тешко мудрому међу будалама беседити“, и да је „лакше камење уз брдо ваљати него се с лудим разговарати,“ а особито онај који је рекао да „у млин гусле не ваљају“ и да „није свацији посао испод села пропевати.“

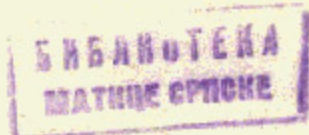
На крајњем крају своје беседе у патриотској ватри није се србендасти академик дао занети да се

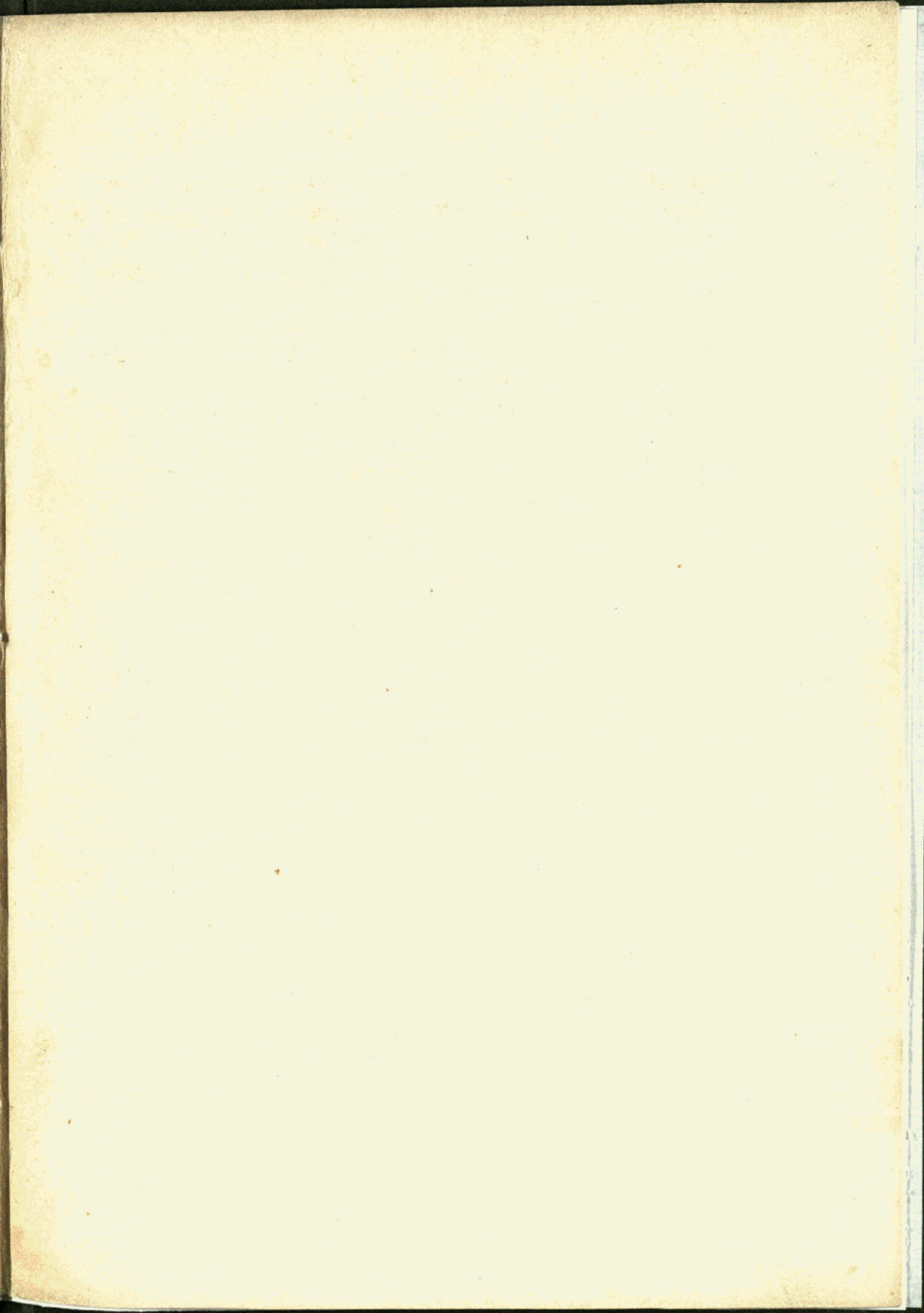
не сети и младежи, него јој без сумње са свим нехотице и са свим патриотски, немајући ни мало на уму себе, повикује: „слава младежи, на којој српство остаје и Србена!“ Да у тим речима као прави патриот није имао себе на уму, и то се „само каже,“ јер да је и младеж и себе и још кога имао на уму, могло би му место оних речи пасти на ум да као никакав патриот повиче:

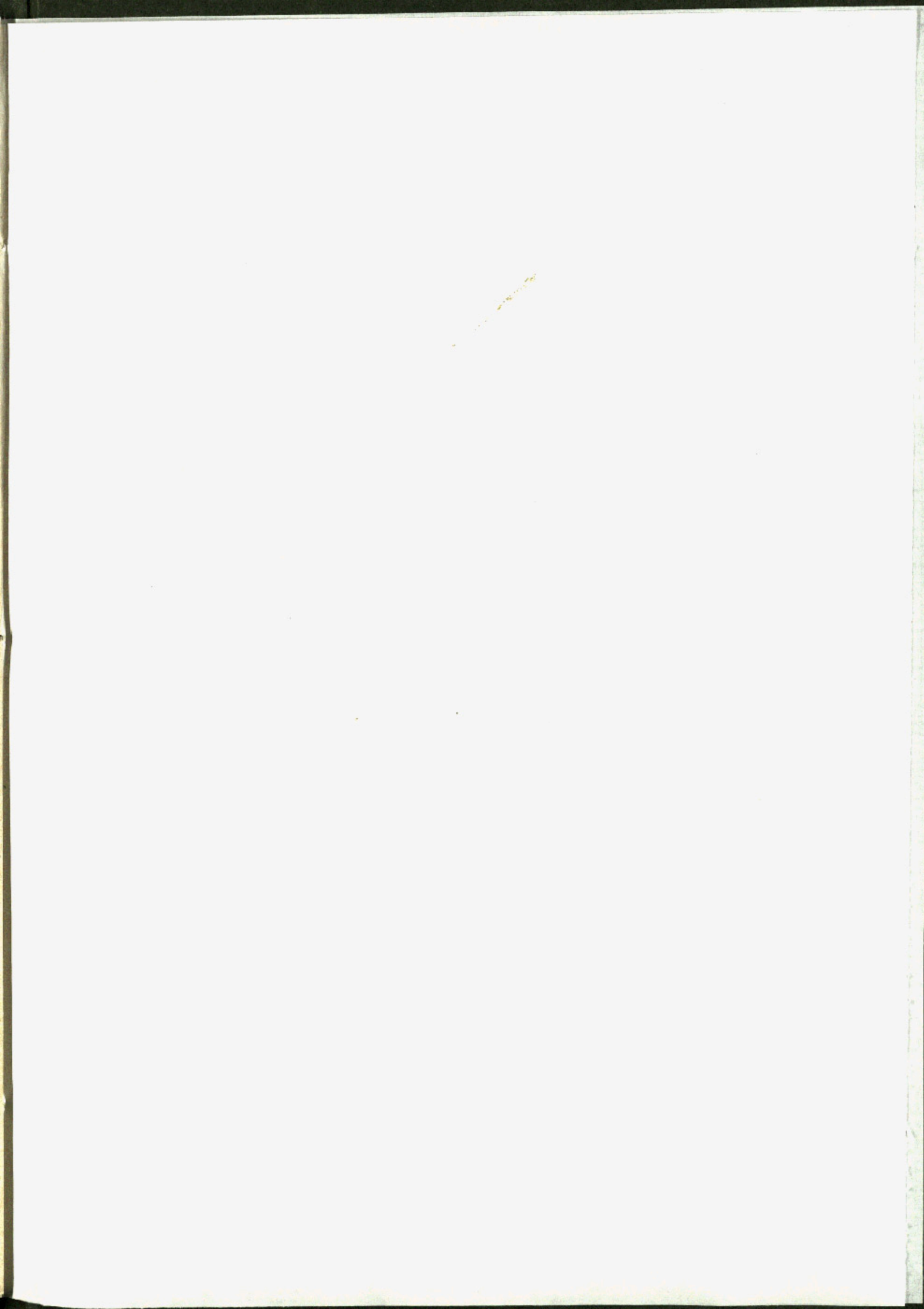
„Не ваља прије лећети докле крила не нарасту,“

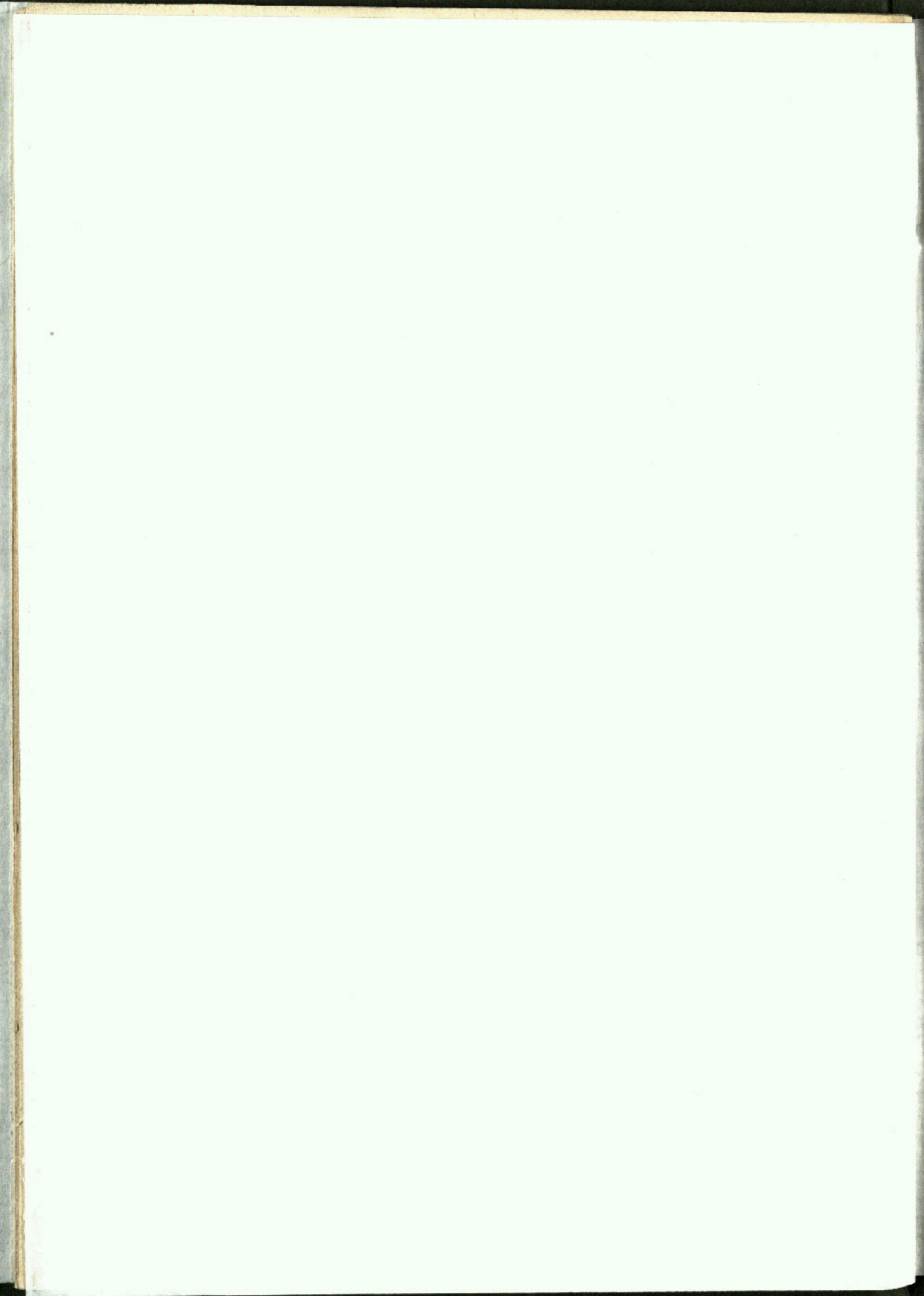
или:

„Пусто расло, махнито старало.“

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

P 19 Sp II 36.1